

1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА.

УДК 327(477:438)

*Ігор Гонак,
аспірант кафедри міжнародної економіки
Тернопільського національного
економічного університету*

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIV СТ. – ПОЧАТКУ XXI СТ. (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Проаналізовано історичні аспекти українсько-польських відносин та їх вплив на сучасні тенденції геополітичних взаємозв'язків України та Республіки Польща. Опрацьовано наслідки впливу «антиукраїнського» законодавства на міжнаціональні польсько-українські стосунки. Запропоновано зміни до українського законодавства, покликані нейтралізувати негативний вплив «антиукраїнських» законодавчих норм Республіки Польщі на двосторонні стосунки.

Ключові слова: закон, постанова парламенту, Україна, Республіка Польща, незалежність, Річ Посполита, війна, армія крайова, Українська повстанська армія, Організація українських націоналістів, Волинська трагедія, операція «Вісла», гібридний вплив, гібридний опір.

Гонак І.

Украино-польские отношения в период второй половины XIV века – в начале XXI века (историко-правовой аспект)

Рассмотрено исторические аспекты украинско-польских отношений и их влияние на современные тенденции геополитических взаимосвязей Украины и Республики Польша. Проанализированы последствия влияния «антиукраинского» законодательства на межнациональные польско-украинские отношения. Предложены изменения в украинское законодательство, призванные нейтрализовать негативное влияние «антиукраинских» законодательных норм Республики Польша на двусторонние отношения.

Ключевые слова: закон, постановление парламента, Украина, Республика Польша, независимость, Речь Посполитая, война, армия Крайова, Украинская повстанческая армия, Организация украинских националистов, Волынская трагедия, операция «Висла», гибридное влияние, гибридное сопротивление.

Gonak I.

History and modernity of Ukrainian-Polish relations during the second half of XIV century untill the beginning of XXI century (historical and legal aspects)

The historical aspects of Ukrainian-Polish relations and their influence on the modern tendencies of geopolitical relations of Ukraine and the Republic of Poland are analyzed. The consequences of the influence of «anti-Ukrainian» legislation on the inter-state Polish-Ukrainian relations were worked out. Proposed changes to Ukrainian legislation designed to neutralize the negative impact of «anti-Ukrainian» legislative norms on bilateral relations.

Keywords: Law, Parliamentary resolution, Ukraine, Republic of Poland, independence, Rzeczpospolita, war, Army of Craiova, Ukrainian Insurgent Army, Organization of Ukrainian Nationalists, Volyn tragedy, Operation «Visla», hybrid influence, hybrid resistance.

Постановка проблеми. Щоб зрозуміти сучасну геополітичну ситуацію, потрібно її екстраполювати на історичний досвід розвитку подій. У другому десятилітті XXI ст. від подій, які розвиваються у Центрі та на Сході Європейського континенту, залежить майбутнє як країн, що знаходяться у цій частині світу,

© Ігор Гонак, 2018

так і логіка розвитку подій у всій Європі та світі на найближче століття, а можливо, і тисячоліття. У цих процесах, на нашу думку, Республіка Польща займає центральне місце і від її позиції та дій залежать не тільки доля України, Білорусі, Прибалтики чи Скандинавії, а і подальший розвиток всього європейського континенту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних аспектів історії Республіки Польщі знайшли своє місце у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Питання вивчення історії Польщі досліджували такі польські та українські науковці: Є. Гедройць, М. В. Лазарович, В. К. Борисенко, Г. І. Трофанчук, Б. Й. Тищик, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков, О. Б. Росоляк, Ю. П. Єлісовенко та інші. Проте ця тематика у нових геоекономічних умовах набуває особливого значення та потребує подальшого наукового опрацювання для поглибленого вивчення особливостей співпраці України та Республіки Польща в історичній ретроспективі та на сучасному етапі.

Метою наукової статті є визначення особливостей взаємного історико-правового впливу Республіки Польщі та України у контексті сучасних світових геоекономічних та геополітичних процесів.

Основними завданнями статті є: дослідити вплив співробітництва та протиборства України і Республіки Польщі в минулому на можливості здобувати, утримувати та втрачати незалежність своїх країн; здійснити аналіз впливу «антиукраїнського» законодавства Республіки Польща на стан українсько-польських відносин; запропонувати напрямки подолання юридичних та політичних «непорозумінь» у відносинах України і Республіки Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історії Республіки Польщі та України протягом другого тисячоліття нерозривно пов'язані. Взаємодія польського та українського народів завжди давали можливість протистояти іноземним поневолювачам, а взаємне побороювання призводило до історичної поразки сусідніх народів.

Історія спільного успіху поляків та українців у боротьбі проти іноземних поневолювачів має великий історичний досвід.

Поляки, литовці, білоруси та українці (у давнину – русини) спільними зусиллями здобували перемоги над монгольськими завойовниками і здійснили деокупацію сучасних територій України та Білорусі із під влади Золотої Орди. Найбільших успіхів у цих подіях було досягнуто під керівництвом литовського князя Ольгерда Гедиміновича (1345–1377), який витіснив ординців і включив у 1355–1356 рр. Чернігово-Сіверщину, а після перемоги спільних литовсько-українських військ над монголами 1362 р. на річці Сині Води [1, с. 91] ще і Переяславщину, Поділля, Київщину та інші білоруські та українські землі до складу Литви [2, с. 81].

Наступною спільною успішною подією була перемога над тевтонськими рицарями під Грюнвальдом у 1410 р. Військові сили із литовських, польських, білоруських та українських теренів внаслідок Грюнвальдської битви поклали край експансії Тевтонського Ордену на тодішні землі Польського Королівства та Великого князівства Литовського [1, с. 93].

Ефективними спільними діями коаліції польських, литовських, українських і білоруських військ проти східних агресорів можна відзначити 1514 рік. 8 вересня тридцятитисячна союзна армія під проводом Костянтина Острозького розгромила вісімдесятитисячну армію московитів (майже втричі більшу – 80/30), чим майже на пів століття зупинили експансію Москви на захід [1, с. 97].

Наприкінці XVI ст. посилюється наступ татар та турків, кульмінацією якого стала Хотинська війна 1620–1621 рр. У 1620 р. стотисячне турецьке військо перемогло восьмитисячне польське і молдавське військо біля с. Цецори в Молдові [2, с. 91]. На початку 1621 р. султан Осман II майже чвертьмільйонним військом (160-тисячна турецька армія, у якій на озброєнні було 160 гармат та 4 бойових слони, і 60 тисяч татар) вирушив до Молдови і наблизився до Хотина, проте спільний опір польсько-литовсько-козацьких армії (30 тисяч поляків і литовців, на озброєнні у яких було всього 38 гармат, 40 тисяч козаків під Хотином та 10 тисяч козаків на Чорному морі для розпорошення турецьких сил) під керівництвом коронного гетьмана Ходкевича та козацького гетьмана Сагайдачного зупинили наступ турків та змусили Туреччину укласти мир з Річчю Посполитою. Завдяки спільним діям поляки, литовці та українці перемогли практично втричі більшу армію турків і татар, які втратили у боях близько 80 тисяч осіб [1, с. 134]. У результаті Хотинської війни були врятовані не тільки народи, які населяли Річ Посполиту (поляки, білоруси, литовці, українці, вірмени, євреї та інші), а й фактично зупинена подальша військова експансія турків у Європі.

У цьому контексті також варто згадати спільні дії польського королевича Владислава та козацького гетьмана П. Сагайдачного у 1618 р. проти Московії, які змусили московський уряд укласти з Польщею перемир'я і передати під Польську Корону Смоленщину і Сіверщину [2, с. 95].

Ще однією яскравою сторінкою об'єднаного спротиву агресору стала Російсько-польська війна 1920 р. Спільний опір польських військ та підрозділів армії Української Народної Республіки дали можливість розгромити російську армію під Варшавою та відстояти незалежність Республіки Польщі.

Проте взаємне протистояння українців та поляків завжди призводило до втрат не тільки у взаємній боротьбі, а й до ослаблення перед зовнішнім ворогом.

Війни між Польським та Галицько-Волинським Королівствами ослабили обидві держави перед лицем спільного ворога – монгольськими завойовниками.

У результаті польсько-козацьких війн 1648–1657 рр. Україна отримала автономію, проте за рішенням сусідніх держав була розділена на Правобережну (під контролем Республіки Польщі) та Лівобережну (під контролем Московії) частини. Протягом століття із другої половини XVII ст. до другої половини XVIII ст. Україна поступово втрачала автономні права. Остаточною втратою української незалежності фактично ознаменувався 1775 р. – російські війська, які поверталися із турецької війни, оточили Січ і запорожці склали зброю [3, с. 192]. Був ліквідований останній реальний центр української державності.

Втрата української державності мала наслідком суттєве ослаблення зовнішньоекономічних і військових позицій Республіки Польщі та вивільнення московських ресурсів, які були задіяні у завоюванні України, і отриманні під контроль ресурсів української території для використання їх у подальшій експансії на Захід.

Чим більше Україна втрачала автономні права, тим слабшою супроти агресорів ставала Польща. Майже повністю знищивши українську державність, Росія разом із Пруссією та Австрією у 1772 р. здійснили Перший поділ Речі Посполитої, 1793 р. здійснили Другий поділ, а у 1795 р. – Третій поділ [4, с. 83]. Отже, через двадцять років після знищення української автономії у 1775 р. і відповідно ослаблення Речі Посполитої, відбувся останній етап поділу Речі Посполитої між Російською імперією, Габсбурзькою монархією та Королівством Пруссія і, як результат, відбулася остаточна втрата польської державності, тобто, після втрати української незалежності Річ Посполита перетворилась із суб'єкта на об'єкт міжнародної політики і її доля вирішувалась не у Варшаві, Вільнюсі чи Києві, а у Санкт-Петербурзі, Відні та Берліні.

Після розпаду Австро-Угорської (у 1918 р.) та Російської (у 1917 р.) імперій, а також втрати величезних територій Німецькою імперією утворились нові незалежні держави і серед них були Україна та Республіка Польща. Польща під проводом маршала Пілсудського змогла відстояти свою незалежність, а Україна через міжусобиці та зовнішню інтервенцію втратила державність та її територія була поділена між сусідніми країнами.

Наслідком цих подій стало посилення російської держави за рахунок українських ресурсів та відновлення німецької військової сили у результаті допомоги Москви Берліну. Через двадцять років після втрати Україною незалежності за підсумком пакту Молотова-Рібентропа Республіка Польща знову була поділена між Німецькою і Російською державами, втратила свою свободу у 1939 р. і фактично на півстоліття втратила свою міжнародну правосуб'єктність, ставши об'єктом міжнародної політики (за підсумками Другої світової війни до 1989 р. Республіка Польща перебувала під російським протекторатом).

Окремо слід розглянути певні аспекти спротиву іноземній окупації на території Польщі, Литви та України під час та після Другої світової війни. Військовий спротив польського підпілля та армії крайової, українського підпілля (в тому числі і ОУН) і Української повстанської армії та «Литовських Лісових Братів» проти німецько-нацистських та російсько-радянських загарбників був величезним і завдавав суттєвих проблем окупаційним адміністраціям. Незважаючи на сучасну інтерпретацію подій, ці армії були ідеологічно мотивованими, добре організованими і навченими збройними формуваннями, які боролись за незалежність власних країн і користувались повагою та підтримкою своїх народів. Наприклад, основу польського і литовського опору складали військовики польської та литовської армій, а основу УПА – військові кадри Української Галицької армії, армій Української Народної Республіки та Карпатської України. Це були могутні підпільні організації і їхнє керівництво добре це розуміло. Тому виникла ідея об'єднати зусилля підпільних армій та направити синергетичний ефект опору проти іноземних завойовників. Спроби порозуміння та об'єднання у спільній боротьбі Польського уряду в еміграції та ОУН (а згодом – керівництвом Польської армії крайової та Української повстанської армії) у середині 1942 р., у 1943 р. та наступні роки не увінчались успіхом. Домовленості досягнуто не було через небажання польського проводу погодитись на українську незалежність у Східній Галичині (хоча за результатами Другої світової війни Польща все одно втратила ці території), проте сам факт перемовин свідчив про те, що обидві сторони переговорів визнавали Німеччину та Росію спільними для українців і поляків ворогами. Отже, якщо б українські та польські підпільники досягли

позитивного результату в перемовинах та об'єднали свої зусилля, залучивши до унії у боротьбі і «Литовських лісових братів» – борців за незалежність Білорусі, народи, які населяли Польщу, Литву, Білорусь та Україну, отримали б такі важливі переваги:

– практична і реальна: припинилось би міжетнічне польсько-українське протистояння, залишились би живими мирні люди та підпільники, які загинули під час цього протистояння; ресурси, які витрачались на взаємне поборювання, були б направлені на опір російській та німецькій арміям і спецслужбам; у спільній боротьбі виникала б довіра між людьми і народами, які проживали на території Польщі, України, Білорусі та Литви, що допомогло як сучасникам, так і їх нащадкам;

– гіпотетична: враховуючи могутність підпільних армій та ефективність їхньої боротьби, Британська Імперія, Франція та США, можливо, не відмовились би допомагати підпільникам, надали б зброю та розвідувальні дані, наважились би на відкрите протистояння із радянською Росією і Польща, Литва, Україна та інші поневолені Радянським Союзом народи отримали б незалежність на пів століття раніше.

Отже, взаємна ворожнеча у 40–50-х рр. XX ст., підтримувана радянськими та нацистськими спецслужбами (а саме – міжетнічне протистояння між сусідніми націями та збройні зіткнення між підрозділами АК та УПА), суттєво ослаблювала українців і поляків та завадила вибороти реальну незалежність для своїх народів.

Після розпаду Радянського Союзу Польща отримала повну незалежність і на шлях незалежності ступила Україна. Проте після відновлення військової міці на початку третього тисячоліття за рахунок фінансових надходжень від експорту ресурсів російська держава відновила активну експансіоністську політику. Після «репетицій» на Кавказі та у Молдові, знищення еліти польської нації під Смоленськом, анексії Криму та окупації частини Донбасу, Росія «звернула увагу» на Польщу та Прибалтику. Це пов'язано з постійним зменшенням населення Російської Федерації (за прогнозами, до 2050 р. населення Росії зменшиться до 80 млн. осіб [5]) та випереджаючим зменшенням частки слов'янського та християнського населення країни і бажанням збільшити слов'янське та християнське населення Росії за рахунок громадян Польщі, Білорусі, України, Грузії, Молдови, країн Прибалтики, та інших європейських країн. Отже, найближчими роками кількість актів агресії Росії у Європі тільки зростатиме. Зважаючи на історичний досвід, Польща і Литва активно підтримують українську незалежність. За висловом визначного польського суспільного мислителя XX ст. Єжи Гедройця, «... без незалежної України неможлива незалежна Польща» [6].

Проте, незважаючи на історичний досвід у потребі міжнаціонального взаєморозуміння, Польща почала застосовувати проти України елементи «гібридного впливу», подібні яким протягом 1991–2018 рр. використовує проти української держави Російська Федерація.

Гібридний вплив – це комплекс засобів інформаційного, економічного, юридичного, терористичного, кримінального та інших аспектів негативного впливу однієї країни на іншу державу без оголошення війни офіційно заради уникнення відповідальності за свої агресивні дії [7, с. 17].

На нашу думку, Польща у «стосунках» з Україною вирішила використати досвід Російської Федерації. Паралелі можна провести такі:

– 9 липня 1993 році у Парламенті Російської Федерації ухвалили Постанову «Про статус міста Севастополя», яка проголосила Севастополь частиною РФ і головною базою єдиного російського Чорноморського флоту [8]. Цю Постанову можна трактувати як ностальгію за імперським минулим та посяганням на територіальну цілісність України;

– подібні до цього наслідки мала Постанова, прийнята 22 серпня 2016 р. Парламентом Республіки Польща «Щодо питання про вшанування жертв геноциду громадян Другої Республіки Польщі, здійсненого українськими націоналістами в 1943–1945 рр.» [9], який також можна трактувати, як ностальгію за втраченими після 1939 року територіями сучасної України та Білорусі та намаганнями «узаконити» перебування з другого по п'яте десятиліття XX ст. окупаційних польських військ (польської регулярної армії II Речі Посполитої у 1919–1939 рр. чи армії крайової та інших воєнізованих пропольських збройних формувань під час Другої світової війни) на цих територіях;

– Російська Федерація проводила інформаційну компанію щодо «ототожнення» борців за українську незалежність із міфічними «кривавими бандерівцями» і «карателями». Це робилось для виправдання можливості «законної нейтралізації» українських захисників російсько-терористичними військами;

– для делегітимізації українського опору іноземним «гібридним впливам» Парламент Польщі прийняв Закон «Про внесення змін до Закону про Інститут національної пам'яті – Комісії по переслідуванню злочинів проти польського народу і деяких інших законодавчих актів» [10]. Наслідки цього закону є далекосяжними: збільшиться адміністративний і кримінальний контроль за українськими трудовими мігрантами на

території Республіки Польща та, скоріш за все, всього Європейського Союзу; виправдання окупації Північно-Західною Українською землею Галичини та Волині у міжвоєнний між світовими війнами період; виправдання дій окупаційної на західноукраїнських землях армії крайової – знищення братніх полякам українців є злочином, а знищення «злісних бандерівців» – це вже геройський вчинок (отже, «геройською» у період 1919–1939 рр. є політика «пацифікації» (масові репресії проти українців Галичини й Волині, яку провадив тодішній польський режим), закриття українських шкіл та греко-католицьких і православних храмів, переслідування української інтелігенції на території Західної України, відкриття та функціонування концентраційного табору в Березі Картуцькій та фізичне знищення армією крайовою та іншими польськими організаціями української еліти і національно-свідомих громадян під час Другої світової війни).

Символікою української боротьби під проводом Степана Бандери проти німецьких нацистських, російських більшовицьких окупантів та польських окупантів із армії крайової чи інших польських воєнізованих організацій були червоно-чорний та синьо-жовтий стяги та Тризуб, отже, будь-який громадянин України, який поважає і дотримується Конституції України та має паспорт Громадянина України із відповідною символікою (згідно зі ст. 20 Конституції України, «Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Державний Прапор України – стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів... Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України)» [11, с. 330], тобто Тризуб) – із Тризубом на титульному листі та Синьо-жовтим стягом на розвороті – може бути оголошеним пропагандистом «бандерівської ідеології» і підлягатиме адміністративному та кримінальному переслідуванню з боку силових органів Республіки Польща.

Хоча у Законі формально немає заборони символіки ООН-УПА, однак де та межа, після якої «демонстрація» такої символіки може бути оцінена як «пропаганда», що автоматично робить її забороненою? Відповіді на це запитання у Законі немає. Відповідно це створює широке поле для тлумачень [12]. Ці положення можуть бути використані у випадку окупації військами Республіки Польща окремих районів Правобережної України.

Виникає запитання: для чого в умовах російської агресії проти економічно ослабленої України на законодавчому рівні толерувати ненависть поляків до українців (виникають аналогії щодо державної пропаганди ненависті німців до євреїв нацистами у 1933–1945 рр.)? Відповідь може бути простою: Польща може мати намір скористатися ситуацією у час максимального ослаблення нашої країни у 2018–2020 рр. – на цей період в Україні припадають парламентські та президентські вибори, отже, буде політична турбулентність і передбачена виплата великої кількості зовнішніх боргів, можлива економічна турбулентність – і для цього підводить правову основу.

Реальним наслідком прийнятих парламентом Республіки Польща законів є знищення українських поховань та пам'ятних знаків [14] [15], зростання нетерпимості до українців [16] (кожен українець в очах польських націоналістів – це автоматично «бандерівець»), зневага до Державних символів України з боку польських громадян (у місті Перемишль під час греко-католицької релігійної ходи з українця, якого назвали «бандерівцем», польські націоналісти закликали зняти синьо-жовту стрічку словами «здирай цю шмату» – слухання справи щодо брутального та вульгарного перешкоджання перебігу греко-католицької релігійної ходи зареєстровано під номером ПК 599/17 у Районному суді Перемишля [17] [18]), міфологізація окремих аспектів українсько-польської історії (оголошення окупаційної на території Західної України влади Речі Посполитою у 1919–1939 рр., демобілізованих польських військових та інших громадян польської національності, які підтримували окупаційну польську адміністрацію та яким надавалась польською окупаційною владою у користування українська земля на Волині та у Галичині і членів окупаційної на території Західноукраїнських областей армії крайової під час Другої світової війни «невинними жертвами» захисників окупованих українських територій – борців за незалежність України). Також прийняття цього закону порушує ст. 1 Конституції України, яка проголошує, що «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава [19]»: влада української держави є «верховною, повною й неподільною у відносинах, які здійснюються в межах її кордонів, а також незалежність та рівноправність України у взаємовідносинах з іншими державами. Все це забезпечує повноту державної влади на території країни, а також її незалежність від інших держав у міжнародних відносинах. Отже, суверенітет і незалежність створюють для України реальні можливості діяти виключно у відповідності з інтересами свого народу, самостійно вирішувати всі свої внутрішні та зовнішні проблеми» [20, с. 32].

**Схожість елементів ведення «гібридного впливу»
Російської Федерації та Республіки Польща проти України***

Дії Російської Федерації	Дії Республіки Польща	Подібні наслідки для України
Постанова Парламенту Російської Федерації «Про статус міста Севастополя» від 9 липня 1993 р.	Постанова від 22 серпня 2016 р., прийнята Парламентом Республіки Польща «Щодо питання про вшанування жертв геноциду громадян Другої Республіки Польщі, здійсненого українськими націоналістами в 1943–1945 роках».	Легітимація та історичне і правове обґрунтування окупації частин території сучасної України сусідніми країнами та фактично юридичне закріплення територіальних претензій до української держави.
Після проголошення Україною незалежності у 1991 р. – постійна антиукраїнська пропаганда, ототожнення українського визвольного руху зі злочинною діяльністю.	Останнє десятиліття – постійна антиукраїнська пропаганда, ототожнення українського визвольного руху зі злочинною діяльністю і, як «логічний» наслідок, прийняття Закону Республіки Польща від 26 січня 2018 р. «Про внесення змін до Закону про Інститут національної пам'яті – Комісії по переслідуванню злочинів проти польського народу і деяких інших законодавчих актів».	Оголошення українських патріотів (формально всіх громадян України) «злісними бандерівцями» – штрафувати та саджати у в'язниці братів – українців є злочином за національною, етнічною чи релігійною ознакою (більшість громадян Російської Федерації є прихожанами Російської православної церкви та мусульманами, більшість громадян Республіки Польща є прихожанами римо-католицької церкви, а більшість громадян України є прихожанами Української греко-католицької церкви та Української православної церкви Київського Патріархату), що заборонено міжнародними конвенціями, а штрафувати та саджати у в'язниці «злочинців-бандерівців», які «навіть» своїми паспортами «пропагують бандерівську ідеологію (чи «бандеризм», чи «український націоналізм») є обов'язком громадян і влади (Республіки Польща та Російської Федерації). Згідно з поправками до Закону Республіки Польща «Про внесення змін до Закону про Інститут національної пам'яті – Комісії по переслідуванню злочинів проти польського народу і деяких інших законодавчих актів» від 26 січня 2018 р., громадяни України, які мають символіку Держави Україна на паспортах громадянина України (Тризубом та Синьо-жовтим Стягом), пропагують «український націоналізм» та «бандеризм» і тому підлягають з боку влади Республіки Польща адміністративному та кримінальному переслідуванню (штрафам та ув'язненню на 3–5 років).
Початок збройної агресії з 20.02.2014 р. Російської Федерації проти України та окупація Росією Криму та частини Донбасу [13].	–	Втрата частини території, загибель українських військових та цивільних громадян, економічні та демографічні втрати.

*Складено автором.

Наслідком прийнятих парламентом Республіки Польща законів може бути «легітимізація» права чинити вплив як на території Республіки Польща, так й інших країн на українських громадян та польських громадян української національності з боку польських націоналістів через зростання ксенофобських у відношенні до українців відчуттів у громадян Польщі – польські націоналісти знаходять обґрунтування своїх вчинків у нових нормах закону про Інститут національної пам'яті [17] [18] та спроба окупації Правобережної України польськими військами після максимального, на думку польського військового керівництва, ослаблення України через збройну агресію Російської Федерації та економічну кризу і «нейтралізація» української еліти, яка буде оголошена «бандерівцями».

Ще одним аспектом вищезгаданого закону є заборона називати «концентраційні табори», побудовані німецькими нацистами, «польськими». Проте деякі табори після закінчення Другої світової війни перейшли під контроль Польської держави та використовувались для ув'язнення заарештованих німців (з рапорту в зовнішньополітичне відомство Великобританії: «Концентраційні табори не були ліквідовані, а перейшли під управління нових господарів. Найчастіше керівництво ними здійснювала польська міліція. У Swietochłowicach (Верхня Сілезія) ті ув'язнені, які ще не загинули від голоду або не були забиті до смерті, змушені були ніч за ніччю стояти по шию у воді поки не помруть») (Raport RWF Bashford do Brytyjskiego Foreign Office z 1945). Зі спогадів в'язня концтабору Zgoda: «Не було абсолютно ніякої різниці між тим, що

пережили в'язні, яким дісталася неволя і тортури – під знаком «мертвої голови» СС або під знаком польського орла. Усім, хто вижив, врзалися в пам'ять безсонні ночі з їх незабутніми жахами ...» (Gruschka Gerhard. Zgoda – miejsce grozy. Gliwice. 1998, с.72, 75) [21]). Висновок: хоча концентраційні табори були створені та до деокупації Польщі у 1944–1945 рр. перебували під контролем нацистів, після закінчення Другої світової війни контролювались польським урядом, отже, фактично стали «польськими концентраційними таборами».

Проте ведення довгого діалогу України (без ефективної законодавчої підтримки) з Республікою Польща буде, скоріш за все, безрезультатним і сприйматиметься Польщею, Російською Федерацією та іншими країнами як прояв геополітичної слабкості України. Також слід зазначити, що довгий проміжок часу без адекватної законної правової та політичної відповіді на прийняття Парламентом Польщі й підписання Президентом Польщі поправок до Закону «Про Інститут національної пам'яті» може «загітувати» сусідні країни до подальших «агресивних дій» проти України (пасивна і неадекватна відповідь України на Постанову, прийняту Парламентом Республіки Польща «Щодо питання про вшанування жертв геноциду громадян Другої Республіки Польщі, здійсненого українськими націоналістами в 1943–1945 роках» від 22 серпня 2016 р. спровокувала прийняття поправок до вищезазначеного Закону). Отже, від українського керівництва вимагається не тільки активне стимулювання двостороннього діалогу, а і пошук адекватних відповідей на елементи «гібридного впливу» за допомогою відповідних елементів «гібридного опору».

«Гібридний опір» – це комбінація правових, політичних, інформаційних, соціокультурних, гуманітарних та військових механізмів, покликаних протистояти засобам «гібридного впливу» [22, с. 53].

Отже, можливими елементами «гібридного опору» з боку української держави може бути прийняття Закону України під умовною назвою «Про інститут національної пам'яті», де прописати такі правові норми:

– норму про засудження окупації II Річчю Посполитою території Східної Галичини та Волині у 1919–1939 рр. (засудити політику пацифікації, переслідування української еліти Західної України та знищення храмів греко-католицької та православної церкви у міжвоєнний період; визнати економічним злочином використання української землі у 1920–1939 рр. Другою Річчю Посполитою у власних цілях (передача їх поселенцям-полякам за «заслуги» перед Польщею), визначити межі цих земель та виставити економічно обґрунтовані рахунки за окупацію і використання українських ресурсів (родючих земель, лісів, корисних копалин та ін.) у цей період; визнати злочинною діяльність маршала Пілсудського, міністра Перацького та інших діячів, які здійснювали, утверджували та підтримували окупацію Другою Річчю Посполитою території Західної України;

– норму про засудження діяльності польських збройних формувань на території Східної Галичини та Волині у 1939–1950-х рр., де визначити цю діяльність злочинною та окупаційною;

– норму про заборону тверджень про співпрацю українського націоналістичного руху під проводом Степана Бандери (ОУН (Б)) та Української повстанської армії (УПА) під проводом Романа Шухевича з німецьким нацистським режимом, де визначити ці твердження неправдивими і злочинними (ОУН(Б) та УПА не співпрацювали з німецькими нацистами і німецькою окупаційною адміністрацією. Ані Степан Бандера чи Роман Шухевич особисто, ані ОУН(Б) чи УПА як організації не були засуджені Міжнародним військовим трибуналом у місті Нюрнберг. У жодному з 42 томів матеріалів Нюрнберзького трибуналу над нацистськими злочинцями обвинувального вироку щодо ОУН(Б) чи УПА немає.

У матеріалах Нюрнберзького трибуналу над нацистськими злочинцями вміщено вичерпний перелік осіб та організацій, що їх визнано злочинними. Українських націоналістів під проводом Степана Бандера чи Української повстанської армії під проводом Романа Шухевича у цьому переліку немає. Із 42 томів справи в СРСР російською мовою видано 7, що відкрило простір для масштабних фальсифікацій та перекручень. Критики українського націоналізму сподіваються відшукати вирок Бандері в одному з невиданих томів. Однак аналіз матеріалів показує, що жодна згадка про Бандеру не може бути витлумачена проти нього.

У 25 томі зазначено, що все більше українців у таборах праці пристають до «табору Бандери» і що емігранти налаштовують «рухи як Бандери, так і Мельника» проти німців. 27 том містить свідчення, що деякі масові розстріли були помстою «групам Бандери». У 29 томі згадується «рух Бандери», спрямований на досягнення державності. У 38 томі йдеться про відданість українців та «руху Бандери» ідеї самостійності. У 39 томі вміщено наказ айнзацгрупам знищувати бандерівців як борців за незалежність України. Наводимо цей короткий документ у повному обсязі:

Айнзацкоманда С/5

Охоронній поліції та СД

25 листопада 1941 року

Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Рівне, Житомир, Вінниця.

Стосується: ОУН (рух Бандери)

Достовірно встановлено, що на території Райхскомісаріату рух Бандери готує заколот із кінцевою метою створення незалежної України. Всіх учасників руху Бандери слід негайно затримати і після докладного допиту під виглядом мародерів без найменшого розголосу ліквідувати. Протоколи допитів надати в Оперативний загін С/5. Цей документ після ознайомлення командирам підрозділів знищити.

Оберштурмбанфюрер СС

Підпис (нерозб.) [23].

— Seite 5 —

No. 7

**Einsatzkommando C/5
der Sicherheitspolizei u.d.SD**

O.U. den 25.November 1941

— Kdo — Tgb Nr. 12432¹⁾/41.

G. R. S.²⁾

An die

**Aussenposten Kiew
Dnjepropetrowsk
Nikolajew
Rowno
Shitomir
Winniza**

B e t r.: OUN (Bandera-Bewegung)

Es wurde einwandfrei festgestellt, dass die Bandera-Bewegung einen Aufstand im Reichskommissariat vorbereitet mit dem

¹⁾ „12“ ha, dahinter (durch „432“) Abzeichnungshaken

²⁾ „G.R.S.“ Blockschrift, in rechteckigem Rahmen l r unter Datum: „12“ (hs)

269

014-USSR

Endziel, eine unabhängige Ukraine zu schaffen. Alle Funktionäre der Bandera-Bewegung sind sofort festzunehmen und nach einer eingehenden Vernehmung als Plünderer in aller Stille zu liquidieren.

Die Vernehmungsprotokolle sind dem Einsatzkommando C/5 zu übersenden.

Dieses Schreiben ist nach Kenntnisnahme durch den Kommandoführer sofort zu vernichten.

**Unterschrift (unl)
//-Obersturmbannführer**

На Нюрнберзькому процесі проти нацистських злочинців діяльність ОУН(Б) та УПА не була визнана злочинною. Степан Бандера до його вбивства агентом КДБ вільно жив на території Федеративної

Республіки Німеччина у місті Мюнхен, отже, і він не був ні нацистським колаборантом, ні нацистом, ні союзником нацистської Німеччини).

Історичним фактом є те, що нацисти заарештували 80% вищого керівництва ОУН (Б). Учасників ОУН (Б) відправляли у тюрми (зокрема, у краківську тюрму Монтелюпих), а після – у нацистські концентраційні табори, зокрема у Заксенхаузен (куди потрапили Степан Бандера і Ярослав Стецько) або в Аушвіц. В Освенцімський концтабір потрапили такі відомі провідники ОУН, як Микола Климишин, а також Лев Ребет (табірний №57368), автор «Десяти заповідей українського націоналіста» Степан Ленкавський (табірний №49731). У Аушвіці нацисти утримували двох братів Степана Бандери – Василя та Олександра, у смерті яких у таборі звинувачують Юзефа Краля и Францішека Подкульського [24];

– норму про визнання операції «Вісла» геноцидом українського народу з можливим розслідуванням причетності до цього Польської держави та окремих виконавців;

– норму про захист Національної символіки України та Національної гідності громадян України, де зазначити кримінальне покарання за пошкодження чи знищення національної символіки чи пам'ятних знаків, приниження національної гідності українців як в Україні, так і за її межами (зокрема в Республіці Польща);

– законодавчо визначити, що кількість українських пам'ятних знаків (меморіалів, пам'ятників, пам'ятних табличок та ін.) на території Республіки Польща має бути такою ж у абсолютному вимірі, як і кількість польських пам'ятних знаків на території України.

Після прийняття відповідних законодавчих норм перемовини із сусідньою країною будуть проходити на рівноправних засадах: компроміс з сусідами можливий в умовах відміни дії «суперечливих» юридичних норм в обмін на аналогічний крок польської сторони.

Ще одним аспектом, який безпосередньо впливає на польсько-українські стосунки, є те, що попри «проєвропейську» риторику Німеччини, фактично уряд цієї країни через будівництво спільних із Росією газотранспортних «Північних потоків», продажу турбін компанії Сіменс для електростанцій в окупованому Криму та іншими спільними проєктами сприяє економічному піднесенню Росії (а, отже, і її агресивній політиці) та ФРН, зростанню політичного впливу Російської Федерації у Європі та світі й економічному та політичному «кудушенні» не тільки України, а й «сусідів» Німеччини по ЄС і НАТО – країн Прибалтики та Польщі. Історія має властивість повторюватись і, можливо, «пакт Молотова-Рібентропа ХХІ століття» вже укладений. У цих умовах альтернативи поверненню до тісної співпраці України, країн Прибалтики (Литви, Латвії та Естонії), Польщі та інших країн Вишеградської четвірки (Чехії, Словаччини та Угорщини), а також Скандинавських країн, Болгарії та Румунії не існує – ми будемо змушені захищатись разом або програти поодино, як Руські князівства під натиском монголо-татар.

Висновки і пропозиції.

1. Історія Республіки Польщі та України підтверджує, що спільні дії проти іноземних «впливів» майже завжди давали можливість ефективно протистояти і відстоювати незалежність навіть в умовах, коли іноземні армії були удвічі-тричі більшими, а країни економічно, політично та військово могутнішими (проти тевтонців, московитів, турків), а взаємне протистояння України і Польщі призводило до втрати незалежності як українцями, так і приблизно через двадцять років, поляками.

Згідно з історичними даними, поляки, українці, білоруси та литовці спільно перемагали набагато чисельніших і могутніших ворогів. Спільний людський ресурс українців (42,4 млн. осіб [25]) та поляків (близько 38,6 млн. осіб [26]) складає приблизно 81 млн. осіб і є майже вдвічі меншим за населення Росії (146,4 млн. осіб [27]), проте наш спільний історичний досвід дає нам надію на перемогу за умови об'єднання зусиль – нарізно ми знову програємо і тепер вже остаточно та назавжди. На нашу думку, військовий союз Польщі, України та інших сусідніх країн є єдиною запорукою незалежності цих країн.

2. Правові норми, прийняті Республікою Польща, є спробою законодавчого затвердження міфологізації польсько-української історії: «відбілювання» дій польської сторони та «очорнення» дій української сторони у першій половині ХХ ст., спробою вплинути на українську державу, делегітимізувати і знецінити громадянство України та може бути використане як юридичне правове підґрунтя для подальшої окупації частини української території.

3. Україна повинна оперативно «відповісти» на польські закони, «нейтралізуючи» їх українськими законодавчими ініціативами, забезпечивши захист українських національних інтересів та українських громадян від переслідувань за їх погляди та вільні висловлювання, встановити баланс у міждержавних та міжнародних польсько-українських стосунках, що матиме наслідком встановлення добросусідських союзницьких відносин між Україною та Республікою Польща.

Список використаних джерел

1. Лазарович М. В. *Історія України: навч. посіб.* / М. В. Лазарович. – К. : Знання, 2008. – 683 с.
2. *Велика ілюстрована енциклопедія України*; за ред. В. К. Борисенка. – К. : Махаон-Україна, 2008. – 504 с.
3. Трофанчук Г. І. *Історія держави та права України: навч. посіб.* / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
4. Кульчицький В. С. *Історія держави та права України: навч. посіб.* / В. С. Кульчицький, Б. Й. Тицик. – К. : Атіка, 2001. – 320 с.
5. До 2050 року населення Росії скоротиться вдвічі – *The Times* // *Українська правда [Електронний ресурс]* – Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/news/2015/08/26/7079022/>.
6. Гирич І. «Підривна література». Єжи Гедройць: поляк, який переконав інших поляків у необхідності незалежності України / Ігор Гирич // *День, Україна Incognita [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://incognita.day.kiev.ua/pidrivna-literatura-yezhi-gedrojcz.html>.
7. Гонак І. М. *Понятійний апарат «гібридної війни» та «гібридного опору» в сучасних українських умовах* / І. М. Гонак // *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матер. міжнародної наук.-практ. конференції (м. Одеса, Україна, 12–13 серпня 2016 р.)* – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – 112 с.
8. Дорошенко М. *До третіх роковин окупації. Десять фактів про Крим і російську агресію* / Микола Дорошенко // *Главком*, 25.02.2017. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://glavcom.ua/publications/do-tretih-rokovin-okupacii-desyat-faktiv-pro-krim-i-rosiysku-agresiyu-400299.html>.
9. Ганкевич Р. *Оприлюднено повний текст заяви ВРУ у відповідь на постанови Сенату і Сейму Польщі* / Роман Ганкевич // *ZAXID.NET [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : https://zaxid.net/oprilyudneno_povnyu_tekst_zayavi_vru_u_vidpovid_na_postanovi_senatu_i_seymu_polshhi_n1403105.
10. *Закон про Інститут національної пам'яті не обмежує свободу слова*, – МЗС Польщі // *Інформатор*. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://informatore.news/zakon-pro-instytut-natsionalnoji-pamyati-ne-obmezhuje-svobodu-slova-mzs-polschi/>.
11. *Україна. Закони. Основні чинні кодекси і закони України* / уклад. Ю. П. Єлісєнко. – [2-ге вид.] – К. : Махаон, 2003. – 976 с.
12. Панченко Ю. *За що хочуть карати українців: деталі та наслідки скандального польського закону* / Юрій Панченко // *Європейська правда [Електронний ресурс]* – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/2/7076986/>.
13. *Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»* : Постанова Верховної Ради України № 337-VIII від 21 квітня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/337-19>.
14. *Заява Українського Інституту національної пам'яті з приводу нищення українських могил на території Республіки Польща* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://memory.gov.ua/news/zayava-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-z-privodu-nishchennya-ukrainskikh-mogil-na-t>.
15. В'ятрович В. *Заява УІНП щодо нищення братської могили вояків УПА в Польщі* / Володимир В'ятрович // *ZAXID.NET [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : https://zaxid.net/zayava_uinp_shhodo_nishchennya_bratskoyi_mogili_voyakiv_upa_v_polshhi_n1424482.
16. *Поляки напали на «бандерівську ходу» українців* / *Znaj.ua*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://znaj.ua/content/polyaky-napaly-na-banderivsku-hodu-ukrayinciv>.
17. *Зміни, що узаконять агресію: звернення польських інтелектуалів проти «антибандерівського закону»* // *Європейська правда [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/2/7076963/>.
18. *Protestujemy przeciwko przyjętej przez Sejm ustawie o IPN.* // *Wyborcza.pl [Електронний ресурс]* – Режим доступу : <http://wyborcza.pl/7,95891,22970880,protestujemy-przeciwko-przyjetej-przez-sejm-ustawie-o-ipn.html?disableRedirects=true>.
19. *Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 р.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>.
20. *Основи конституційного ладу України: навч. посіб.* / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков, В. В. Медведчук. – К. : Либідь, 1997. – 206 с.
21. *Польські концтабори для росіян і німців, або за що вибачався Обама?* // *Військова панорама [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <https://wartime.org.ua/3290-polsk-konctabori-dlya-rosyjan-nmcv-abo-za-scho-vibachavsya-obama.html>.

22. Росоляк О. Б. *Можливості використання конституційно-правових механізмів «гібридного опору» як способу оборони від агресора в умовах «гібридної війни»* / О. Б. Росоляк, І. М. Гонак // *Право і суспільство: Науковий журнал*. – Дніпро : ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2016. – №4. Ч. 2. – С. 53–58.
23. *Громенко С. Українська Друга Світова 1939–1945. Міф 42. Нюрнберзький трибунал засудив українських націоналістів* / Сергій Громенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wv2.memoory.gov.ua/mif-42-nyurnberzkyj-trybunal-zasudyv-ukrayinskyh-natsionalistiv/>.
24. *Кобилянський Т. Українці у концтаборі «Аушвіц»* / Томаш Кобилянський // ZN.UA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dt.ua/history/ukrayinci-u-konctabori-aushvic-.html>.
25. *Населення України – понад 42 мільйони. Це без Криму* // *Українська правда*, 23 січня 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/23/7169317/>.
26. *Население Польши* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://countrymeters.info/ru/Poland>.
27. *Население России*, 28.08.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://countrymeters.info/ru/Russian_Federation.

References

1. *Lazarovych, M. V. (2008). Istoriya Ukrayiny [History of Ukraine]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].*
2. *Borysenko, V. K. (2008). Velyka ilyustrovana entsyklopediya Ukrayiny [The Great Illustrated Encyclopedia of Ukraine]. Kyiv: Makhaon-Ukrayina [in Ukrainian].*
3. *Trofanchuk, H. I. (2010). Istoriya derzhavy ta prava Ukrayiny [History of the State and Law of Ukraine: a manual]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].*
4. *Kul'chyt's'kyu, V. S., & Tyshchuk, B. Y. (2001). Istoriya derzhavy ta prava Ukrayiny [History of the State and Law of Ukraine]. Kyiv: Atika [in Ukrainian].*
5. *Do 2050 roku naseleण्या Rosiyi skorotyt'sya vdvichi – The Times [By 2050, the population of Russia will be halved - The Times]. Ukrayins'ka pravda [Ukrainian Truth]. 26.08.2015. Retrieved from: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/08/26/7079022/> [in Ukrainian].*
6. *Hyrych I. «Pidrivna literatura». Yezhy Gedroyts': polyak, yakyy perekonav inshykh polyakiv u neobkhidnosti nezalezhnosti Ukrayiny [«Bloody Literature». Jerzy Gedyotz: Poles who persuaded other Poles in the need for Ukraine's independence]. Den', Ukrayina Incognita [Day, Ukraine Incognita]. Retrieved from: <http://incognita.day.kiev.ua/pidrivna-literatura-yezhi-gedrojcz.html> [in Ukrainian].*
7. *Gonak I. M. (2016). Ponyatiynnyy aparat «hibrydnoyi viyny» ta «hibrydnoho oporu» v suchasnykh ukrayins'kykh umovakh The conceptual apparatus of the «hybrid war» and «hybrid resistance» in modern Ukrainian conditions]. Proceedings from MIIM '16: «Aktual'ni pytannya pravovoyi teorii ta yurydychnoyi praktyky»: Materialy mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi – «Current issues of legal theory and legal practice»: materials of the international scientific and practical conference. (pp. 112-115). Odesa: HO «Prychornomors'ka fundatsiya prava» [in Ukrainian].*
8. *Doroshenko M. Do tretikh rokovyn okupatsiyi. Desyat' faktiv pro Krym i rosiys'ku ahresiyu [By the third anniversary of occupation. Ten facts about the Crimea and Russian aggression]. Hlavkom. 25.02.2017. Retrieved from: <https://glavcom.ua/publications/do-tretih-rokovin-okupaciji-desyat-faktiv-pro-krim-i-rosiysku-agresiyu-400299.html> [in Ukrainian].*
9. *Hankevych R. Oprilyudneno povnyy tekst zayavy VRU u vidpovid' na postanovy Senatu i Seymu Pol'shchi [Published the full text of the statement of the Verkhovna Rada in response to decisions of the Senate and the Sejm of Poland]. ZAXID.NET. 08.09.2016. Retrieved from: https://zaxid.net/oprylyudneno_povniy_tekst_zayavi_vru_u_vidpovid_na_postanovi_senatu_i_seymu_polshchi_n1403105 [in Ukrainian].*
10. *Zakon pro Instytut natsional'noyi pam'yati ne obmezhuje svobodu slova, – MZS Pol'shchi [The Law on the Institute of National Remembrance does not restrict freedom of speech, - the Ministry of Foreign Affairs of Poland]. Informator [Informator]. 01.02.2018. Retrieved from: <https://informator.news/zakon-pro-institut-natsionalnoji-pamyati-ne-obmezhuje-svobodu-slova-mzs-polschi/> [in Ukrainian].*
11. *Yelisovenko, YU. P. Ukrayina. Zakony. Osnovni chynni kodeksy i zakony Ukrayiny [Laws The main current codes and laws of Ukraine]. 2-he vyd. - 2nd form. Kyiv: Makhaon [in Ukrainian].*
12. *Panchenko YU. Za shcho khochut' karaty ukrayintsiv: detali ta naslidky skandal'noho pol's'koho zakonu [For what they want to punish Ukrainians: the details and consequences of the scandalous Polish law]. Yevropeys'ka pravda [European truth]. 02.02.2018. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/2/7076986/> [in Ukrainian].*

13. *Pro Zayavu Verkhovnoyi Rady Ukrayiny «Pro vidsich zbroyniy ahresiyi Rosiys'koyi Federatsiyi ta podolannya yiyi naslidkiv»: Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 21 kvitnya 2015 roku № 337-VIII [On the Statement of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Repression of Armed Aggression of the Russian Federation and Overcoming Its Consequences»: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated April 21, 2015 No. 337-VIII]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/337-19> [in Ukrainian].*
14. *Zayava Ukrayins'koho Instytutu natsional'noyi pamyati z pryvodu nyschennya ukrayins'kykh mohyl na terytoriyi Respubliky Pol'shcha [Statement by the Ukrainian Institute of National Remembrance for the destruction of Ukrainian graves on the territory of the Republic of Poland]. Retrieved from: <http://memory.gov.ua/news/zayava-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-z-privodu-nishchennya-ukrainskikh-mogil-na-t> [in Ukrainian].*
15. *V'yatrovych B. Zayava UINP shchodo nyschennya brat-s'koyi mohyly voyakiv UPA v Pol'shchi [Statement of UINP on the destruction of the UPA's graves of the UPA soldiers in Poland]. ZAXID.NET. 27 kvitnya 2017. Retrieved from: https://zaxid.net/zayava_uinp_shhodo_nishchennya_bratskoyi_mogili_voyakiv_upa_v_polshhi_n1424482 [in Ukrainian].*
16. *Polyaky napaly na «banderivs'ku khodu» ukrayintsiv [Poles attacked «Bandera walk» of Ukrainians]. Znaj.ua. Retrieved from: <https://znaj.ua/content/polyaky-napaly-na-banderivsku-hodu-ukrayinciv> [in Ukrainian].*
17. *Zminy, uzakonyat' ahresiyu: zvernennya pol's'kykh intelektualiv proty «antybanderivs'koho zakonu» [Changes, legitimize the aggression: the treatment of Polish intellectuals against the «anti-Bander Law»]. Yevropeys'ka pravda [European truth]. 02.02.2018. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/02/2/7076963/> [in Ukrainian].*
18. *Protestujemy przeciwko przyjętej przez Sejm ustawie o IPN [We protest against the act on the IPN adopted by the Sejm]. Wyborcza.pl. 01.02.2018. Retrieved from: <http://wyborcza.pl/7,95891,22970880,protestujemy-przeciwko-przyjetej-przez-sejm-ustawie-o-ipn.html?disableRedirects=true> [in Polish].*
19. *Konstytutsiya Ukrayiny: Zakon Ukrayiny vid 28.06.1996. №254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996. №254k / 96-VR] Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua> [in Ukrainian].*
20. *Kolodiy, A. M., Kopyeychikov, V. V., Lysenkov, S. L., & Medvedchuk V. V. (1997). Osnovy konstytutsiynoho ladu Ukrayiny [Fundamentals of the Constitutional System of Ukraine]. Kyiv.: Lybid' [in Ukrainian].*
21. *Pol's'ki konsttabory dlya rosiyan i nimtsiv, abo za shcho vybachavsya Obama? [Polish concentration camps for Russians and Germans, or for which Obama apologized?]. Viys'kova panorama [Military panorama]. 7.09.2012. Retrieved from: <https://wartime.org.ua/3290-polsk-konctabory-dlya-rosiyan-nmcv-abo-za-scho-vibachavsya-obama.html> [in Ukrainian].*
22. *Rosolyak, O. B., & Gonak I. M. (2016) Mozhyvosti vykorystannya konstytutsiyno-pravovykh mekhanizmv «hibrydnoho oporu» yak sposobu oborony vid ahresora v umovakh «hibrydnoyi viyny» [Possibilities of the use of constitutional and legal mechanisms of «hybrid resistance» as a way of defense against an aggressor in the «hybrid war»]. Pravo i suspil'stvo: Naukovyy zhurnal. [Law and Society: Scientific Journal]. (pp. 53-58). Dnipro: VNPZ «Dniprov's'kyy humanitarnyy universytet» [in Ukrainian].*
23. *Hromenko S. Ukrayins'ka Druha Svitova 1939-1345. Mif 42. Nyurnberz'kyy trybunal zasudyv ukrayins'kykh natsionalistiv [Ukrainian Second World 1939-1945. Myth 42. The Nuremberg Tribunal Condemned Ukrainian Nationalists]. Retrieved from: <http://www.wv2.memory.gov.ua/mif-42-nyurnberzkyj-trybunal-zasudyv-ukrayinskyh-natsionalistiv/> [in Ukrainian].*
24. *Kobylyans'kyy T. Ukrayintsi u konsttabori «Aushvits» [Ukrainians at the Auschwitz concentration camp]. ZN,UA. 15.03.2013. Retrieved from: <https://dt.ua/history/ukrayinci-u-konctabori-aushvic-.html> [in Ukrainian].*
26. *Naselennya Ukrayiny – ponad 42 mil'yony. Tse bez Krymu [The population of Ukraine is more than 42 million. This is without Crimea]. Ukrayins'ka pravda, 23 sichnya 2018. [Ukrainian Truth, January 23, 2018]. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/01/23/7169317/> [in Ukrainian].*
27. *Naselenye Pol'shy [The population of Poland]. 28.08.2017. Retrieved from: http://countrymeters.info/ru/Poland_ [in Russian].*
28. *Naselenye Rossyy [Population of Russia]. 28.08.2017. Retrieved from: [http://countrymeters.info/ru/Russian_](http://countrymeters.info/ru/Russian_Federation_) [in Russian].*

Стаття надійшла до редакції 12.04.2018.